

ISSN 1301-0085

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

**Sayı:1
1996**

EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

**Number:1
1996**

**Pamukkale University
Journal of the Faculty of Education**

ISSN 1301-0085

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

PAMUKKALE UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF EDUCATION

İngilizce Özeti İle/With Abstracts in English

Sayı/Number: 1

1996

DENİZLİ/TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

ZİYAT AKKOYUNLU, BİNBİR GECE MASALLARININ TÜRK MASALLARINA TESİRİ.....	1
(THE EFFECTS OF ARABIAN NIGHTS ON TURKISH TALES)	
CEYHUN VEDAT UYGUR, TÜRKÇEDE FİLDEN İSİM YAPAN -IV,-AV EKİ.....	12
(THE AFFIX OF -IV,-AV IN TURKISH)	
ŞAHİN BARANOĞLU, TÜRKÇE VE URAL-ALTAY MESELESİ'	14
(THE CONCEPT OF TURKISH AND URALIC LANGUAGES)	
VEYSİ AKIN, İZMİR MÜDAFA'A-I HUKUK-I OSMANİYE CEMİYETİ'NİN AKİM KALMIŞ BİR TEŞEBBÜSÜ: "PARİS SULH KONFERANSI HEYETİ"	18
(AN UNSUCCESSFUL ATTEMPT OF İZMİR MÜDAFAA-I HUKUK-I OSMANİYE "THE MEMBERS OF PARIS PEACE CONFERENCE")	
ERCAN HAYTOĞLU, TÜRK TARİHİNDE DEMOKRATİK HAREKETLERİN GELİŞİMİ	24
(THE DEVELOPMENT OF DEMOCRACY IN TURKISH HISTORY)	
MUZAFFER TEPEKAYA, İZMİR'İN İŞGALİ FİKRİNE İLK TEPKİLER İZMİR MÜDAFAA-I HUKUK-U OSMANİYE CEMİYETİ VE İLHAKI RED HEYET-İ MİLLİYESİ.....	31
(THE REACTION AGAINST THE OCCUPATION OF İZMİR "İZMİR MÜDAFAA-I HUKUK-I OSMANİYE CEMİYETİ VE REDDİ İLHAK HEYET-İ MİLLİYESİ")	
NEZAHAT BELEN, DR.BAHA AKŞİT'İN ARDINDAN (1914-1995).....	50
(A STUDY ON DR. BAHA AKŞİT)	
GÖNÜL İÇLİ, FEMİNİST KURAMIN AİLEYE BAKIŞI	53
(THE FEMINISTIC APPROACH TO THE FAMILY CONCEPT)	
SADETTİN SARI, İLKÖĞRETİM OKULLARININ BİRİNCİ DEVRESİNDE SANAT VE İŞ EĞİTİMİ ÜZERİNE.....	57
(THE EDUCATION OF ART AND CRAFT IN THE FIRST PERIOD OF ELEMENTERY SCHOOLS)	
HASAN ERÇELEBİ, AİLE VE EĞİTİM	60
(FAMILY AND EDUCATION)	
OSMAN GÖDE-NECLA KÖKSAL, GELİŞEN SPOR-TIP İLİŞKİSİNİN BAYAN SPORCULARIN SAĞLIK SORUNLARINA GETİRDİĞİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE SPORTİF PERFORMANSLARININ GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR.....	64
(THE SOLUTIONS TO THE PROBLEMS OF SPORTS WOMEN IN ACCORDANCE WITH THE RELATION OF SPORTS AND MEDICAL SCIENCE AND THE STUDIEV IN ORDER TO DEVELOP SPORTIVE PERFORMANCE)	
ALİ RIZA ERDEM, EĞİTİM SENDİKALARININ AMAÇLAR YÖNÜNDEN İRDELENMESİ....	74
(A STUDY ON THE AIMS OF THE EDUCATIONAL UNIONS)	
YAĞMUR AKKOYUNLU, BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	80
(PHYSICAL EDUCATION AND SPORT)	
TOLGA UZUN, TÜRK SANATINDAKİ KARTALLARIN İKONOGRAFİSİ VE DEVAMLILIĞI	82
(THE SYMBOL OF EAGLE AND ITS CONTINUITY IN TURKISH ART)	
YILMAZ KOÇ, ÇAĞDAŞ ALMAN ŞİİRİNDE TÜRK İMAJİ ÜZERİNE BİR DENEME.....	90
(AN ESSAY ON THE IMAGE OF TURK IN MODERN GERMAN POETRY)	
MÜZEYYEN GÖNÜLLÜ, DIŞ GÖÇ	94
(OUTER IMMIGRATION)	

TÜRK TARİHİNDE DEMOKRATİK HAREKETLERİN GELİŞİMİ

THE DEVELOPMENT OF DEMOCRACY IN TURKISH HISTORY

Ercan HAYTOĞLU^{*)}

ÖZET

Türk tarihinde demokratikleşme hareketleri 19.YY'ın başlarında başlamıştır. III.Selim ve II.Mahmut dönemleri ilk adımların atıldığı dönemlerdir. Abdülmecit döneminde çıkarılan ıslahat fermanları bu yolda atılmış önemli adımlardır. Sultan Abdülaziz dönemindeki "Yeni Osmanlılar" hareketi ilk kez tabandan gelen bir harekettir. V.Murat'tan sonra tahta geçen II.Abdülhamit I.Meşrutiyeti ilan etmiştir.

II.Abdülhamit'in şahsi yönetim döneminden sonra II.Meşrutiyetin ilanı ile ilk kez bugünkü anlamda bir siyasi parti dönemi başlamıştır. Bu dönem 1908-1913 yılları arasında çok partili, 1913-1918 yılları arasında İttihat ve Terakki Partisinin tek partili hayat dönemi olmuştur. Mondros Mütarekesi sonrası siyasi hareketlenme yeniden artış göstermiştir.

Mütareke sonrası Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hareketi dikkat çekmektedir.

İstanbul'un işgal edilmesiyle T.B.M.M. kurulmuştur. Milli Mücadele sonrası ilk olarak 1924 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1930 yılında da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Atatürk döneminde çok partili siyasi hayat süreklilik kazanmamıştır.

ABSTRACT

In the Turkish history the movements of democracy have begun at the beginning of the nineteenth century. The first attempts for these movements have started during the reigns of Selim III and Mahmut II. The revolutionary orders (ferman) made during the reign of Sultan Abdülmecit are the important attempts to reach that goal. The movement of "The New Ottomans" during the reign of Abdülaziz, has been the first movement of the lower class of the society. Abdülhamit II, who has succeeded to the throne after Murat V. has announced the constitutional monarchy.

By the announcement of the second constitutional monarchy after the period of the personal government of Abdülhamit II, for the first time, a period of political party in today's meaning has started. So from 1908 to 1913, it has become the period of multi-party and from 1913 to 1918, it has become the period of mono-party. "İttihat ve Terakki Fırkası"

After the Mondros Armistice, political movements have increased again. After the armistice, the movements of "Hürriyet ve İtilaf Fırkası" and "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" have attracted the attention. After the occupation of Istanbul, The Great National Assembly of Turkey has been founded. After the national struggle, for the first time in 1924 "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", in 1930 "Serbest Cumhuriyet Fırkası" have been founded. During the era of Atatürk, political life with multi-party hasn't obtained continuity.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Türk Demokrasisi

Key Words: Democracy, Turkish Democracy

A-Osmanlı Devleti Zamanında Demokratik Hareketler

Türkiye'de çok partili siyasî hayatı değerlendirebilmek için, dünyada gerçekleşen siyasî gelişmeleri bilmek ve anlamak gerekir. Türk siyasî hayatındaki demokratik gelişme çabalarının

kökeninde, Fransız İhtilali'nin getirdiği yeni fikirler bulunmaktadır.

Fransız ihtilali gelişimini tamamladığında (1789-1815) demokrasi, milliyetçilik, laiklik, milli egemenlik konuları ilk kez gündeme gelmiştir. Bu fikirlerin etkisiyle Avrupa'da büyük karışıklıklar çıkmış, bunun sonucunda 1830 ve 1848 ihtilalleri gerçekleşmiş, hürriyetler büyük ölçüde artmıştır. Fransız ihtilaliyle milliyetçilik fikride güçlenerek,

^{*)} (Yrd.Doc.Dr.) Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi ABD Öğretim Üyesi

hürriyet yanında milli devlet görüşü de güç kazanmıştır.¹

Fransız İhtilalinin meydana geldiği sırada Osmanlı Devleti yönetiminde bulunan III.Selim, Batı'nın devlet toplum ve ekonomik yapısının gelişmiş olduğunu görerek "Nizam-ı Cedid" adıyla anılan ıslahat hareketinin doğmasını sağlamıştır. Batı Tanrı hakları sistemini yıkarak insan hakları sistemini getiriyor, insanların hür ve eşit olmaları, bağımsızlık gibi fikirleri güçlendirmeye çalışıyordu. Aynı dönemde Osmanlı Devletinde bu etkilerin hiçbiri görülüyordu.III.Selim zamanında yapılan yenilikler de toplumsal olmaktan uzak, askerî alana yönelik bir durumdaydı.Yenileşmenin askerî yenilikler üzerine kurulup, ziraat ticaret, ilim, sanat alanına dönüştürülmesi düşünülmüş ise de, inkılap hareketine karşı olan güçler tarafından Padişah III.Selim'in 1807'de çıkan ayaklanmayla öldürülmesi sonucunda, bu yenilik faaliyeti de uygulanamamıştır. Alemdar Mustafa Paşa' da III.Selim' in öldürülmesi üzerine II.Mahmut'u tahta çıkarmıştır.²

II.Mahmut' ta bir süre sonra yenilik hareketlerine yönelmiş, 1826 tarihinde yenilik hareketlerinin en büyük düşmanı olan Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak, yerine Asâkir-i Mansure-i Muhammediye adı verilen orduyu kurmuş, kıyafet alanında³, adliye, nüfus, posta, pasaport, karantina, Takvim-i Vekayi isimli ilk resmi gazetenin çıkarılması, eğitim kurumları ve halkın dinî inançlarına karşı eşitlik konusunda olumlu faaliyetler içerisinde bulunmuştur. Güçlü bir kadroya sahip bulunmayan II.Mahmut'un yenilik çabaları yeterli görülmediğinden, bu hususta Avrupa'daki gelişmelerin izlenmesi için Mustafa Reşit Paşa, bir ıslahat programı hazırlamak üzere İngiltere'ye gönderilmiştir.⁴

Mustafa Reşit Paşa'nın hazırlamış olduğu ıslahat programı II. Mahmut'un ölümünden dolayı Padişah Abdülmecid döneminde Dış İşleri Bakanı olan Mustafa Reşit Paşa tarafından padişahın buyruğu ile Gülhane Parkında ilan edilmiş ve "Gülhane Hattı Hümayunu" adını almıştır. Osmanlı Devletinde yeni bir dönem, Tanzimat dönemi başlamıştır. İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya, Rusya Osmanlı Devleti üzerinde mücadeleye girmiş, Londra Antlaşmasıyla çözüm sağlanamayınca Osmanlı-Rus savaşı başlamıştır.

Bu savaşta, İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'nin yanında yer alınca Ruslar güç duruma düşürülerek, etkisiz bir hale getirilmiş ve 1856 Paris Antlaşmasıyla durum normal bir hal almıştır. Osmanlı Devleti, 1839 Tanzimat Fermanı'nın uygulamadaki bazı yönlerini değiştirmek ve Avrupa Devletlerinin azınlıklar lehine yaptıkları baskılardan kurtulmak için, 1856'da Islahat Fermanı olarak adlandırılan yeni bir ferman çıkardı. Bu ferman, din ayrılığı, askerî sivil bütün okullara müslüm, gayri müslimlerin eşit girmesi, yargılamaların açık yapılması, vergi hususunda düzenlemeler yapılmasını içine alıyordu.⁵ Ancak bu ferman, diğer fermanlar gibi etkili olmamış, merkez ve taşra yönetiminde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.⁶

Padişah Abdülmecid'in ölümünden sonra Osmanlı tahtına Sultan Abdülaziz'in çıktığı tarihte Paris'te açık, İstanbul'da gizli olarak örgütlenen, içte "Yeni Osmanlılar", yurt dışında "Jön Türk" olarak bilinen, inkılapçı bir hareket başlamıştı. Bu hareket millî iradenin devlet idaresinde rol almasını ve denetlemesini istiyor, Padişahın yanında bir meclis oluşturarak meşrutî düzenin kurulmasını amaçlıyordu. Namık Kemâl, Ziya ve Mithat Paşalar ile Harp Okulu öğrencileri bu fikri fiilen destekliyorlardı.Harp Okulu öğrencilerinin sarayı kuşatarak, Abdülaziz'i tahttan indirmesi ve V.Murat'ı tahta çıkarmasıyla meşrutiyet fikri sadece fikir olmaktan çıkmış, fiilen uygulanması için gerekli zemin hazırlanmıştır.V.Murat'ın rahatsızlığı ortaya çıkınca Mithat Paşa henüz şehzade olan Abdülhamit ile görüşmüş ve V.Murat tahttan indirilerek, II.Abdülhamit tahta çıkarılmıştır. Meşrutiyeti ilan etmek şartıyla Padişah olan II.Abdülhamit, Mithat Paşa'yı sadrazam yaparak 23 Aralık 1876' da I.Meşrutiyet Anayasasını ilan etmiştir.

I.Meşrutiyet Anayasası'na göre "Padişah yani devlet başkanı kutsal ve sorumsuzdur. Başbakan ve bakanları seçer. Kanun önünde herkes eşittir. Kanunsuz vergi ve ceza olamaz, din ayrılığı yoktur.Kanunları parlamento yapar, padişah onaylar.Parlamento iki meclisten meydana gelir.Biri, üyeleri padişahça atanan Ayan Meclisi (Senato) dir; öteki ise, üyeleri her dört yılda bir halk tarafından seçilen Meclis-i Mebusan (Millet Meclisi) dır. Mebuslar yani milletvekilleri düşüncelerinden ve oylarından sorumlu değildirler. Seçimler gizli oy temeline dayanır, seçimin nasıl yapılacağı ayrı bir kanunla belirtilir.7.3.1877'de seçimlerin yapılmasıyla Milli Meclis oluşmuş, 19.3.1877'de İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda toplanmıştı.İlk meclis kendini kurucu meclis olarak

¹Ahmet Mumcu ve Diğerleri, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II, Yüksek Öğretim Kurulu Yayınları No:5, Ankara 1986 s.12-13

²Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi İzmir 1987 3.Baskı s.21-22

³Mahmut Goloğlu Demokrasiye Geçiş 1946-1950 İstanbul 1982 s.13

⁴Ergün Aybars a.g.e s.24

⁵Mahmut Goloğlu a.g.e s.14-15

⁶Muzaffer Sencer, Türkiye'nin Yönetim Yapısı İstanbul 1986 s.74

kabül etti. Seçimlerin milli iradeye dayanmasını sağlayacak seçim sistemini hazırlamaya çalıştı ve hazırladığı şekilde seçimlerin yapılması için 28.6.1877 de dağıldı.

Onaylanan seçim kanunu ile yeni seçimler yapıldı ve II.Meclis 13.12.1877'de yine İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda toplandı.⁷ Kanun'u Esasi kendisinden bekleneni vermedi.Ne hukuki, ne siyasi ne de, diplomatik alanda beklenen gerçekleşmedi. II.Abdülhamit, Cevdet Paşa'nın yardımıyla meşrutiyet taraftarlarını birer birer bertaraf etti. Kanun-u Esasi dış devletler üzerinde de olumlu etki yapmadığı gibi İgnatyefi güldürmüş, Lord Salisbury'yi kızdırmıştır. Rusya Osmanlı Devletine karşı savaş açmıştır. Rus orduları kısa zamanda Yeşilköy'e kadar gelmiş, Osmanlı Devleti, Ayestefanos Antlaşmasını imzalamıştır.İngiltere'nin olaya müdahalesiyle Berlinde bir konferans toplanmış.13 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasıyla, Sultan II.Abdülhamit'in şahsi yönetim devresi başlamıştır.⁸

II.Abdülhamit'in şahsi yönetimi başladıktan sonra devlet politikası Avrupa devletleri arasında bir denge politikasının uygulanması şeklinde oldu. İngiltere, Rusya'nın İskenderun körfezine inme arzusunu ve Osmanlı Devleti'nin bu duruma engel olamayacağını görerek 1878'de Kıbrıs'ı kendi kontrolü altına aldı.1882'de Süveyş kanalına sahip olmak için Mısır'a yerleşti.Osmanlı Devleti'nin "Hasta Adam" olduğunu düşünen İngilizler, Rusya'nın Doğu Anadolu politikasına karşı Ermeni Devleti kurulması fikrini desteklemeye başladılar. Düyun-u Umumiye de 1881 yılında kuruldu.Devlet gelirleri üzerinden Osmanlı Devletinin borçlarını geri ödetmeye başladılar. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne uyguladığı politikaya karşı Osmanlı Devleti'nden tepki oluştu ve Almanya'ya yaklaşma politikasını uygulama yoluna gidildi. İstanbul-Bağdat Demiryolu projesi İngiltere ve Almanya arasındaki çıkar çatışması doruk noktaya çıktı. Bu politikadan olumsuz etkilen yine Osmanlı Devleti oldu.⁹ 1897 Türk-Yunan Savaşında Türkler Yunanlıları büyük bir hezimete uğrattıkları halde Avrupa devletlerinin müdahalesiyle savaş sona erdirildi.Hatta savaşta üstünlüğü kendi lehine kuran Osmanlı devletine ait olan Girit'e özerklik verilerek savaşın galibi cezalandırıldı.

Osmanlı Devletinin bu şekilde gidişini tasvip etmeyen "Yeni Osmanlılar" adı verilen kişiler, yurt dışında, bilhassa Paris'te çalışmalar yaparak meşrutiyet idaresini yeniden kurmak için harekete

geçtiler.¹⁰ İttihat ve Terakki adında 21 Mayıs 1889'da İbrahim Temo başta olmak üzere Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit, Hüseyinzade Ali, İshak Sukuti'den oluşan bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyetin ilk adı "Cemiyet-i Osmaniye İttihat ve Terakki Cemiyeti" dir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti gizli bir teşkilat olarak kurulmuş, cemiyete katılanlar cemiyetin tüm kurallarına uyacaklarına dair yemin ettirilmişlerdir.¹¹ Ülke içerisinde ve dışarısında II.Abdülhamit yönetimine karşı tepkiler artmaya başladı ve Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinden başka Mustafa Kemâl ve arkadaşları tarafından 1906 da Şam'da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, 1907'de Mısır'da Cemiyeti Ahdiyyeti İslamiye ve İstanbul'da da Selamet-i Umumiye cemiyetleri kurulmuştur.

Osmanlı Devleti 1908 yılına gelindiğinde içte ve dışta güçlü bir durumda değildir.Hükümete karşı da giderek artan bir tepki vardı. Bu tepkinin belirgin olarak ortaya çıkışı Kolağası Resneli Niyazi Bey'in dağa çıkmasıyla kendini göstermiştir. Niyazi Bey halkı da hükümete karşı ayaklanmaya davet etmiştir. Binbaşı İnebolulu Enver Bey de bu sırada Makedonya'da harekete geçmiştir.¹² Binbaşı Vehip Bey Manastır'da İttihat ve Terakki'nin meşrutiyeti ilan ettiğini açıklamıştır.¹³ Selanik'teki avcı taburlarının İstanbul'a doğru harekete geçtiğinin duyulmasıyla II.Abdülhamit 23 Temmuz1908 de II.Meşrutiyeti ilan etmiştir. Bu nedenle 1877 de çıkan seçim kanunu tekrar gündeme gelmiş, "Milletvekilleri Seçimi Geçici Kanunu" adı altında yayımlanmış ve sadrazamlığa da Sait Paşa getirilmiştir.¹⁴ 1908 yılı kasım sonu ile aralık başında seçimler yapıldı. Seçimlerden önce İttihat ve Terakki Cemiyeti "Fırka" adını aldı.Seçimlerde İttihat ve Terakki 160 Türk ve 60 Arap milletvekilini meclise soktu. Meclise giren diğer milletvekillerinin sayıları ise 27 Arnavut, 26 Rum, 4 Ermeni, 10 Slav, 4 Musevi idi. 17 Aralık 1908 de açılan mecliste İttihat ve Terakki, hükümeti kurma görevini üzerine almamış, Padişah üzerine baskı yaparak Ayan meclisinden istemediği kişileri çıkarttırmıştır.¹⁵

Siyasî partiler kendileri için demokratik bir ortam bulunduğunda ancak kendilerinden beklenen tüm fonksiyonlarını yerine getirebilirler. 1789 Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı, hürriyet ve halk idaresi fikirleri Osmanlı Devletinde etkisini göstererek,

⁷Mahmut Goloğlu, a.g.e s.15

⁸Niyasi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma İstanbul 1978 s.328-329

⁹Ergün Aybars, a.g.e s.26-27

¹⁰Mahmut Goloğlu a.g.e s.16

¹¹Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi Cilt VIII Ankara 1983 s.514

¹²Mahmut Goloğlu a.g.e s.16

¹³Ergün Aybars a.g.e s.35-36

¹⁴Mahmut Goloğlu a.g.e s.16

¹⁵Ergün Aybars a.g.e s.36

padişahların şahsî ve keyfî yönetimlerine karşı hürriyetçi fikirlerin, Tanzimat Fermanı'yla birlikte ülke içinde ve dışında teşkilatlanmasını doğurmuştur. Kurulan teşkilatlar açık bir şekilde faaliyet göstermeyerek gizli olarak çalışmayı tercih etmişlerdir. Hürriyetçi fikirlerin Osmanlı Devleti'ni içeriden ve dışarıdan etki altına aldığını söylemiştik. Ülke dışında çalışmalarını sürdüren Jön Türkler daha aktif bir politika izleme yoluna gitmişlerdir. 1923 Kanun-u Esasî'sine rağmen I. Meşrutîyetin ilanı ile Jön Türklerin faaliyeti içerideki hürriyetçiler ile aynı yolda ilerlemeye başlayarak birbirlerine bağlanmalarını meydana getirmiştir. Bu durumda gerçekleştirilmek istenen siyasî amaç, Osmanlı Devletinde mutlakîyete son vererek meşrutî idare yolu ile hürriyeti getirmek, baskı devrine son vermektir. Bu amacın gerçekleşmesi ile Osmanlı Devleti'nin siyasî ve hukukî açıdan çağdaş uygarlık seviyesine yükselmesi arzu edilmiştir.¹⁶

Ülkenin II. Meşrutîyetin ilanından sonra Batı'yı taklit eder duruma geldiği, bunun da siyasî sosyal ve ekonomik pek çok değişikliklere sebep olarak, zaman zaman artan baskılarla batının oluşturduğu demokratik yapıyı aynen alma şeklinde ortaya çıktığı görülmüştür. Padişah II. Abdülhamit'in şahsî yönetim devresinden sonra hürriyetin getirdiği hava ülkeyi sarmıştır. Bunun sonucu olarak değişik fikirleri savunan pek çok sayıda siyasî cemiyet ve parti kurulmuştur. Türk tarihinde bu kadar siyasî partinin kurulması ilk defa görülmüyordu.¹⁷ 23 Temmuz 1908 tarihinden itibaren bir çoğulculuk ortaya çıkmış, meşrutî idare "Hürriyetin İlanı" adı altında tesis edilmiştir. 1908 yılı çok partili siyasî hayatın da başlangıcı olmuştur.¹⁸ Çok partili siyasî hayatla birlikte demokratik alandaki çalışmalar giderek artmış ve güç kazanmıştır.

II. Meşrutîyet devresi çok partili siyasî hayatın kurulmasında etkili olduğu gibi partiler arasındaki siyasî mücadele ve baskıların doğmasına da sebep olmuştur. İttihat ve Terakki adındaki cemiyetin parti haline gelmesi, 31 Mart Olayı ile birlikte iktidarı elde etmeye yönelik hareketleri artırarak baskıya dönüştürmüş, karşısında henüz yeni olan siyasî hayatın İttihat ve Terakki'ye karşı birleşerek güçlü bir muhalefet meydana getirmesine neden olmuştur. İttihat ve Terakki'nin bu faaliyetlerinden vazgeçmemesinin tabii sonucu olarak ortaya çıkan muhalefet 1911 yılında organize olmuş bu şekilde "Hürriyet ve İtilaf Fırkası" adıyla siyasî arenadaki yerini almıştı. 1911 den sonra partiler arasındaki siyasî mücadeleler şiddetini arttırmıştır. İttihat ve

Terakki partisinin muhalefet tarafından iktidardan uzaklaştırılması İttihat ve Terakki'yi demokratik yoldan çıkarmış, Bab-ı Âli baskını (1913) ile iktidarı ele geçirmiş, Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast sonucunda öldürülmesiyle muhalefeti etkisiz hale getirmiştir. I. Dünya Savaşı'nın bu arada başlamasıyla siyasî parti mücadelesinin olumsuzlukları göz önünde tutularak çok partili siyasî hayat tatil edilmiş, yalnız İttihat ve Terakki partisinin hakimiyeti 1918 yılı sonuna kadar devam etmiştir. İttihat ve Terakki partisinin siyasî hakimiyeti 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Andlaşmasıyla son bulmuştur.¹⁹ II. Meşrutîyet'in ilanı ile bir hürriyet devrinin açıldığı siyasî ve hukukî açıdan çekilen bütün sıkıntıların sona erdiği düşünülürken, II. Meşrutîyet, kendisinden beklenenlerin tamamını vermekten uzak kalmış, ne gerçek hürriyeti getirebilmiş ne de baskıyı yok edebilmiştir. Fakat çok partili hayatın kurulması ve gelişmesi yolunda önemli adımların atılmasını sağlamıştır.²⁰

B-Mütareke ve Mütareke Sonrası Siyasî Gelişmeler

30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Andlaşması'nın imzalanması ile başlayan devre "Hasta Adam" olarak son anlarını yaşayan Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da millî Türk devletinin ortaya çıkmasına zemin hazırlaması açısından son derece önemli bir dönemdir.²¹ Mütareke dönemi olarak adlandırılan bu devre siyasî parti ve teşkilatların çok fazla olduğu bir devredir. Bu dönemde İttihat ve Terakkinin baskısı ile faaliyet gösteremeyen siyasî teşekküller tekrar canlanmış, yeni siyasî partilerde bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kadar fazla siyasî partinin meclis dışında doğmuş olması, ayrıca faaliyetini sürdürmesi şaşırtıcıdır. Siyasî cemiyetlerin toplamı 33 adete ulaşmıştır. Bu siyasî cemiyetlerin büyük çoğunluğu İstanbul hükümetine taraftar olarak siyasî yaşantılarını devam ettirmişlerdir.²² 1918'de göze çarpan siyasî durum şudur; I. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra İttihat ve Terakki yönetiminin son bulmasıyla İstanbul'da Hürriyet ve İtilaf Partisi iktidara gelmişti. Trakya'da Paşaeli, Erzurum'da Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u 'Milliye',... Trabzon'da Muhafaza-i Hukuk... İstanbul'da Trabzon ve Havalisi Ademi Merkezîyet... Diyarbakır'da Kürt Tealî ve diğer cemiyetler. 1919 yılında da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur.²³

¹⁶Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasî Partiler 1859-1952 İstanbul 1952 s.74-75

¹⁷Tarık Zafer Tunaya, Siyasî Partiler s.75

¹⁸Tarık zafer Tunaya Siyasal Partiler Cilt I İstanbul Kasım 1984 s.3

¹⁹Tarık Zafer Tunaya, Siyasî Partiler s.75

²⁰Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Partiler s.3

²¹Tarık Zafer Tunaya, Siyasî Partiler, s.399

²²Tarık Zafer Tunaya, Siyasî Partiler s.404

²³Selime Seden Türkiye'de Demokrasi İstanbul 1946 s.51-52

"Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti nizamnamesine göre; Osmanlı yurseyverliğini savunan İslamcı bir örgüttür. Hatta ayrı ayrı müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin "ittihat ve ittifakıyla" meydana geldiği belirtilmekle ve kazaliva yönetim kurullarıyla bağımsız liva-vilayet merkez kurulları örgütün genel kuruluşu içinde gösterilmekle birlikte gerçekte tek bir dernek değil, bir dernekler federasyonudur.²⁴" Ayrıca Merkezi İstanbul'da bulunan, Anadolu'nun değişik bölgelerinde şubeleri bulunan müdafaa-i hukuk cemiyetleri bulunuyordu. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Kilikyalılar Cemiyeti, Vilayet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milli Cemiyeti gibi...Sivas kongresine kadar Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri adı altında, birbirinden ayrı faaliyet gösteren bu cemiyetler, Sivas kongresinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulması ile birlikte etkin bir faaliyet içine girerek bir "baskı grubu" olarak göze çarpmıştır. İstanbul'da Damat Ferit Paşa hükümetinin yıkılması ve yerine Ali Rıza Paşa'nın Kuvayı Milliye ile işbirliğinden yana olduğu bilinmesine rağmen yeni hükümeti kurması görevinin verilmesi Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir başarısı olarak kabul edilmiştir.²⁵ 1919 yılında Meclis-i Mebusan seçimleri yapıldı. Bu seçimlerde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri büyük bir başarı sağlayamadı. Bu başarısızlığın sebebi, seçilen üyelerle Meclis açılmadan önce gerekli görüşmelerin tam olarak yapılamamasıdır. 19 Ocak 1920 de Meclis-i Mebusan'ın açılması ile oluşturulması istenen "Müdafaa-i Hukuk Grubu" oluşturulamamıştır. Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine Şubat ayı başında "Felah-ı Vatan İttifakı" adı altında 88 kişiden oluşan bir grup kurulmuştur. Bu grup, hedef doğrultusunda ilerleyerek, meclisin gizli oturumunun yapıldığı 28 Ocak 1920 de Misak-ı Milli'nin kabul edilmesiyle kurulmuş oluyordu.²⁶ İstanbul 16 Mart 1920'de İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeden önce Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinin tutuklanacağı haberleri duyulmuş, Mustafa Kemâl tarafından kendilerine gerekli uyarılar yapılmıştı. Uyarılara gereken ilgiyi göstermeyen Rauf Bey ve bazı arkadaşları tutuklanarak Malta adasına sürgüne gönderilmiştir. İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgali ve Meclis-i Mebusan'ın kapatılması Mustafa Kemâl Paşa'ya tarihi bir fırsat vermiştir. Bu fırsatı kullanan Mustafa Kemâl Paşa

Türkiye Büyük Millet Meclisini açmak için çalışmalara başlamıştır.

18 Mart'ta İstanbul'un işgalinden sonra Meclis-i Mebusan kapatılınca 19 Mart'ta Mustafa Kemâl Paşa Heyet-i Temsiliye adına Ankara'da "Selahiyet-i Fevkaladeye haiz" bir meclis kurulacağını açıklamıştır.²⁷ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu, Büyük Millet Meclisinde kurulmuş olan tek grup değildir. Mecliste Tesanüt grubu, Müdafaa-i Hukuk zümresi, İstiklal grubu, Halk zümresi, İslahat grubu gibi gruplarda bulunmuştur. Hatta 1920 de iki de siyasi parti kurulmuştur. "Türkiye Komünist Fırkası" ve "Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası". Bu iki partinin faaliyetine daha sonra son verilmiştir.²⁸

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun yeni iç tüzüğünün kabulünden dört buçuk ay sonra Mustafa Kemâl Paşa, gazetecilere bir demec vererek, barışın sağlanmasıyla halkçılığa dayanan ve Halk Partisi adını taşıyan bir parti kuracağını açıkladı. Mustafa Kemâl Paşa demecinin devamında, yeni kurulacak partinin programının hazırlanmasında bütün vatansever aydınların çalışmalarını, ülkedeki ekonomik problemlerin çözümü, vergi sisteminin düzenlenmesi, mülkiyet esasının korunması, tabii kaynakların iyi kullanılması, vakıfların hizmetleri, imar, askerlik konularındaki görüş ve düşüncelerini açıklamalarını istedi,²⁹ 8 Nisan 1923 tarihinde dokuz maddelik bir program yayınlayan Mustafa Kemâl Paşa, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni siyasi parti şekline dönüştüreceğini bildirmiştir.³⁰

11 Ağustos 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi ikinci dönemi açıldıktan iki gün sonra Mustafa Kemâl Paşa yeniden meclis başkanlığına, Ali Fuat Paşa da Meclis İkinci Başkanlığına seçilmiştir. Lozan Görüşmelerinin devam ettiği bu dönemde Dışişleri Bakanı İsmet Paşa ile Başbakan Rauf Bey arasındaki mücadele giderek şiddetini artırmıştır. En sonunda Rauf Bey başbakanlıktan istifa ettiğinden yeni hükümeti Fethi Bey kurmuş ve bu hükümet zamanında Lozan Barış Andlaşması Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmıştır. 9 Eylül'de de (Resmen tescili için başvurulması 11 Eylül) seçimden önce yapılan açıklamalar doğrultusunda³¹ Mustafa Kemâl Paşanın başkanlığında Halk Fırkası resmen kurulmuştur.³²

²⁴Mete Tunçay, Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931) Ankara 1988 s.28-29

²⁵Mete Tunçay a.g.e s.32

²⁶Mete Tunçay a.g.e s.39

²⁷Mete Tunçay a.g.e s.40

²⁸Mete Tunçay a.g.e s.42

²⁹Mete Tunçay a.g.e s.47-48

³⁰Kemâl H.Karpat, Türk Demokrasi Tarihi İstanbul 1967 s.42

³¹Mete Tunçay a.g.e s.57

³²Ömür Sezgin, Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu Ankara 1984 s.134

Halk Fırkasının kurulmasıyla birlikte inkılap hareketlerinde hızlı bir artış gözlenmeye başlanmıştır.²⁹ Ekim 1923 te Cumhuriyet ilan edildi. 3 Mart 1924 te Halifelik, Şeriat ve Evkaf Vekaleti kaldırıldı yine aynı gün çıkan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretim birleştirildi. Bu büyük adımlar, inkılaplara karşı olanların üzerinde büyük ölçüde olumsuz etkiler yaptı. Memleket ekonomisinin durumu dış ticaret üzerindeki gittikçe artan baskılar, laikçi reformların sürdürülmesi, uygulamalardan doğan hoşnutsuzlukları, tabiatıyla muhalefeti artırıyordu. Bütün inkılapların arkasında Mustafa Kemâl Paşa'nın bizzat kendisi bulunduğu halde halk tarafından sevilen ve tanınan bir kişi olduğundan eleştiriler bizzat Mustafa Kemâl Paşa'ya karşı yapılamadığından Hükümet başkanı İsmet Paşa üzerinde odaklanıyordu. Bu gelişmeler sonucunda Halk Partisine karşı artan tepkiler parti içinde, ayrılığa yol açmıştır. Partinin tanınmış kişilerinin bir kısmı partiden ayrılmıştır. Ordu müfettişliğinden istifa ettikten sonra meclise giren Kazım Karabekir ve Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay), Refet Paşa, Adnan (Adıvar), İsmail Canbulat ve birkaç milletvekili, Halk Partisinden ayrıldıktan sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adı altında yeni bir siyasî parti kurdular (17 Kasım 1924)³³

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının doğması normal demokratik şartlar içerisinde olmadığından meclis içinde iki ayrı görüşte grup oluşmuştur. Görüşmelere muhalefet olarak katılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası taraftarları hükümetten pek çok konuda açıklamalar istemiş, İsmet Paşa'nın hükümetine karşı çok sert bir muhalefet yapmıştır. 1925 Bütçe görüşmelerinin yapılması sırasında parti fikirlerini bildirmiştir. Aşar'ın 15 Şubat 1925 Türkiye Büyük Millet Meclisi celsesinde kaldırılması bu devrededir. Muhalefet partisi olmanın bir özelliği olarak eleştiriye giderek arttırmışlardır. Ara seçimlerde partilerin baskı gördüğünü söyleyerek iktidarı baskı yapmakla suçlamışlar, Ankara İstiklal Mahkemesine idam yetkisinin verilmesine de şiddetle karşı çıkmışlardır.³⁴ Doğu Anadolu'da Şeyh Sait İsyanı patlak verince, ülke Lozan'dan artan meselelerin çözüleceği bir sırada iç bunalımla karşılaştı. Olayın ciddiyeti anlaşıncı 4 Mart 1925 de Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edilerek isyanın bastırılması suçluların yakalanması ve cezalandırılması için İstiklal mahkemelerinin kurulması kararlaştırıldı.³⁵ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına taraftar olan kişilerin Cumhuriyete karşı olan kimselerden

oluşması³⁶ aynı zamanda da ayaklanmada rolleri bulunduğu ön sürülmesiyle 5 Haziran 1925 de sözü edilen parti kapatıldı.³⁷ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının 5 Haziran 1925 tarihinde kapatılmasından sonra 1930 yılına kadar inkılap hareketlerine büyük bir hız verildiği gözümüze çarpmaktadır. 1925'te tekke ve zaviyeler kapatıldı. İslami takvimlerin kullanılmasına son verilerek miladi takvim kullanılmaya başlandı. Şapka inkılabı yapıldı. Türk köylüsüne ağır bir yük olan aşar kaldırıldı. Hukuk alanındaki yenilikler bu dönemde oldu. İsviçre medeni kanunu 1926 da tamamen kabul edildi. Yeni ceza ve ticaret kanunu da aynı dönemde kabul edildi. İnsan sureti yapılmasının dini inanca göre mahzurlu görüldüğü bir devrede, Mustafa Kemâl Paşa'nın ilk heykeli İstanbul'da dikildi. Arap alfabesinin kullanılması resmen kaldırıldı, yerine latin alfabesi alınarak kullanılması kabul olundu. Bu devrede laiklik açısından önemli bir adım atıldı. 10 Nisan 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Anayasa'dan "Devletin dini İslâmdır." maddesi kaldırıldı.³⁸ 1928-1929 yıllarının ülke içinde iyi bir mahsul yılı olmaması, ülke dışında da bütün dünyayı saran bir ekonomik bunalımın bulunması durumu çok zorlaştırdı. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan Cumhuriyet Halk Partisi sorumlu tutulduğu gibi parti içinde bulunan bazı kişilerinde partiyi kullanarak çıkar sağlama yoluna gitmeleri halk arasında partiye karşı tepki doğmasına ve hoşnutsuzluklara neden oldu. Liberal siyasete taraftar olanlar, tek parti idaresinin giderek kuvvetini arttırması ekonomi üzerindeki baskısını fazlalaştırmasını endişe ile karşılıyordu. Liberal siyasete taraftar olanlar inkılap hareketlerinin yaşandığı dönemde yönetime gelen hükümetlerin aldığı her türlü tedbirleri yerinde ve haklı bulmuşlar, ancak inkılapların başarılı olmasından sonra aynı tedbirlere devam edilmesine şüphe ile bakarak normal uygulamaların başlayacağı bir devreyi beklemeye başlamışlardır. Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi de bu olaylar ve şartların bir sonucu olarak doğmuştur.³⁹ Serbest Cumhuriyet Fırkası normal demokratik şartlar altında aynı fikre sahip aynı inancı paylaştan kişilerden ve kuruluşlardan meydana gelmemiş bizzat, Mustafa Kemâl Paşa'nın isteği doğrultusunda Fethi Bey'in görevlendirilmesi ile ortaya çıkmıştır.⁴⁰ Fırka 12 Ağustos 1930 günü resmen kurulmuştur.⁴¹

³³ Kemâl H. Karpat a.g.e s.44-45

³⁴ Tarık Zafer Tunaya Siyasal Partiler s.610

³⁵ Kemâl H. Karpat a.g.e s.45-46

³⁶ Mahmut Goloğlu Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938) Ankara 1974 s.3

³⁷ Kemâl H. Karpat a.g.e s.45-46

³⁸ Kemâl H. Karpat a.g.e s.52

³⁹ Kemâl H. Karpat a.g.e s.61

⁴⁰ Çetin Yetkin, Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı İstanbul 1982 s.39

⁴¹ Kemâl H. Karpat a.g.e s.62

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu Türkiye Cumhuriyeti tarihi içerisinde ikinci olarak çok partili hayat denemesi olması açısından büyük öneme sahiptir.⁴² Cumhuriyet Halk Fırkasına karşı muhalefetin giderek artması muhaliflerinde desteği ile Serbest Cumhuriyet Fırkasının güçlenmesi kısa sürede ülke çapında genel seçimleri kazanacak duruma gelmesi ile iktidarın Serbest Cumhuriyet Fırkasına bakış açısını değiştirmiştir. Fethi Bey'in Mustafa Kemâl Paşa'ya partiler arasında tarafsız kalmasını söylemesiyle Halk Partisi mensupları Mustafa Kemâl Paşa ile Fethi Bey'i karşı karşıya getirmek yolunda hareketlere girişmişler, Fethi Bey mevcut durumun kötüye gittiğini görerek, Mustafa Kemâl Paşa ile karşı karşıya gelmek istemediği için 17 Kasım 1930 tarihinde partisini kapatma kararı almıştır.⁴³ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasından sonra iyi niyetlerle kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile başlatılan çok partili hayat denemesi ikinci kez başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası siyasi arenada 12 Ağustos 1930 tarihinden 17 Kasım 1930 tarihine kadar üç buçuk ay, diğer bir deyişle 97 gün kalmıştır.⁴⁴

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasından sonra Cumhuriyet Halk Fırkası, merkezi bir sistem dahilinde hareket ederek kendisini yavaş yavaş devlet ve millet ile bir tutmaya başlamıştır. Bu sırada Avrupadada totaliter rejimlerin güçlendiği bir döneme rastlıyordu. Onların başarılarını örnek alarak ülke içindeki tüm kontrolü eline geçirip tahakkümünü arttırmıştır. 1931 yılı parti kurultayında Cumhuriyet'in altı ana prensibi tespit edilmiş 1935 kurultayında da parti genel sekreterinin İçişleri Bakanı tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Valiler hem mülki idarenin hem de parti teşkilatının başına getirilmiştir. Bölge müfettişleride parti ve devlet işlerini denetlemekle görevlendirildiler. En sonunda da bütün millet Halk Partisinin üyesi kabul edildi.⁴⁵

10 Kasım 1938 tarihinde Mustafa Kemâl Atatürk'ün ölümüne kadar durum böyle devam etmiş sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü zamanında bu siyasette yumuşama olmadığı gibi daha da sertleşmiş, laikleşmeye devam edilerek, dil devrimide şiddetlenmiştir. Hükümet parti hükümeti haline getirilerek partinin daimi başkanı ve Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü milletin ve devletin sembolü olarak yüceltilmiştir.⁴⁶ Bundan sonra Halk Partisine karşı giderek şiddetini arttıran bir tepki doğmaya başlıyor, hükümet basın ve milletvekilleri tarafından eleştirilmiştir. Meclis içerisinde Halk Partisine karşı ilk muhalefet

bayrağını Hikmet Bayur açıyor, basında da muhalefetin başını Ahmet Emin Yalman çekiyordu. Halktan gelen şikayet ve ızdırıp haberleri muhalefeti daha fazla güçlendiriyor, tek parti yönetiminin düzen ve disiplinini bozuyordu. Dışarıdan gelen tepkiler hükümet içerisinde bile sürtüşmelerin giderek artmasına sebep oldu.

Halk Partisi kendisine yönelen bu eleştirileri bir süre sonra ciddiye almaya başladı. 1944 yılı başlarında Halk Partisi, partiyi kullanarak kendisine çıkar sağlamak isteyenlere karşı araştırma yapılması konusunda, bir komisyona rapor hazırlatmıştı. Hazırlanan komisyon raporu Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşmeye açılınca büyük tartışmalar meydana gelmiş mecliste büyük heyecan yaşandığı gözlenmişti. Hatta istiklâl mahkemelerinin tekrar kurulmasını teklif edenler bile vardı. Bu görüşmeler sonunda Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun 23 Mart 1944 günü Meclis grubundan gizli oyla güven oyu isteyince, 251 beyaz (Olumlu) oya karşılık 57 kişinin kırmızı (olumsuz) oy kullandığı 100 den fazla milletvekilinin de oylamaya girmedeği görüldü.

Böyle bir durum tek parti rejimi içerisinde büyük bir şaşkınlık ile karşılanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın verdiği sıkıntılar tek partili rejimi sarsarak, fikir ve kanaatlerde yeni değişiklikler meydana getirdi. Çekilen bütün ızdırapların tek parti rejiminden kaynaklandığı, ülkedeki tüm halk ve aydınlar tarafından düşünülüyor, hükümete karşı muhalefet vazifesi görececek bir mekanizmaya da acilen ihtiyaç duyuldu.⁴⁷

Türkiye'de siyasi tablo böyle iken II. Dünya Savaşı devam etmekteydi. 6 Haziran 1944 tarihinde Normandiya kıyılarına yapılan müttefik çıkartmasıyla Almanlara karşı üstünlük sağlandı. Türkiye Almanların savaşı kaybedeceğini görünce rahatladı. Savaş içerisinde sürekli savaşa girme ısrarlarını yerine getirmek ve bu yolla müttefikleri memnun etmek için, 2 Ağustos 1944 de Hitler Almanyası ile siyasi ve ekonomik bağlarını kopardı. Müttefik devletlerle yakınlaşması artan Türkiye Birleşmiş Milletler beyannamesini kabul ederek, Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan etti.⁴⁸ Müttefiklere karşı uzun süre direnen Japonya'ya 14 Ağustos 1945 de atılan atom bombalarıyla dünyayı yıllarca kana boyayan savaş sona erdi. Japonya'nın teslim olmasından bir gün sonra Birleşmiş Milletler anayasasını kabul etmek üzere toplanılmış ve Sanfransisko'da kabul edilmiş olan kararları, Türkiye Büyük Millet Meclisi tasdik etmiştir.

⁴²Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Partiler s.623

⁴³-Kemâl H.Karpat a.g.e s.62-63

⁴⁴Tekin Erer, Türkiye'de Parti Kavgaları Cildi var mı bak İstanbul 1963 s.69

⁴⁵Kemâl H.Karpat a.g.e s.68

⁴⁶Kemâl H.Karpat a.g.e s.69-70

⁴⁷Rıfki Salim Burçak, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950 Ankara 1979 s.33-34

⁴⁸Talat Köseoglu, Demokraside Davalarımız İstanbul 1962 s.222